

## Љилјана Гавриловић

Етнографски институт САНУ, Београд  
ljiljana.gavrilovic@sanu.ac.yu

### „Да Винчијев код“ – пробни камен припадности \*

У раду се разматрају разлози популарности романа „Да Винчијев код“, Дена Брауна, односно – одговара се на питање: шта су читаоци у Србији у том роману препознали као питања која их се тичу, за која сматрају да су повезана са њиховим реалним животима. Истовремено, разматра се како и у којој мери начини идентификације са текстом кореспондирају са разлозима огромне популарности овог романа широм хришћанске цивилизације.

*Кључне речи:* Да Винчијев код, Ден Браун,  
хришћанство, популарна култура

#### „Popularna kultura ... jeste probni kamen budućnosti.“<sup>1</sup>

Током друге половине 20. века, посебно током последњих тридесетак година, у оквиру популарне културе нагло је порасло интересовање за теме везане за корене хришћанства. То је, делимично, несумњива последица кризе идентитета савременог човека, која – по речима Мирче Елијадеа – обухвата и „njegovo duboko nezadovoljstvo s istrošenim oblicima povijesnog kršćanstva i njegove želje da se nasilno riješi vjere predaka praćene neobičnim osjećajem krivice, kao da je sam ubio Boga u koga nije mogao vjerovati, ali čije odsustvo nije mogao podnijeti.“<sup>2</sup> Тако се, током друге половине 20. века, појавио читав низ романа и друге врсте литературе, као и филмова, који се баве централним ликовима или догмама на којима почивају хришћанска учења, и/или контроверзним тренуцима из историје хришћанства. Посебно место у оквиру

---

\* Рад је резултат истраживања на пројекту бр. 147021: *Антрополошка испитивања комуникације у савременој Србији*, који у целини финансира МНЗЖС РС.

<sup>1</sup> Vilijem Gibson, *Idoru*, Polaris, Beograd 1998. [W. Gibson, *Idoru*, 1996], поглавље 35, цитирано из: Polaris SF CD-ROM 2, verzija 1.0, Beograd 1998.

<sup>2</sup> Mircea Eliade, *Okultizam, magija i pomodne kulture*, GZH, Zagreb 1983. [M. Eliade, *Occultism, witchcraft and cultural fashions*, 1976], 16.

овог модерног преиспитивања традиционалних веровања имају покушаји реконструкције живота Исуса Христа. Од „Краља Исуса“ Роберта Грејвса,<sup>3</sup> преко Казанцакисовог „Последњег искушења“,<sup>4</sup> „Магичног круга“ Кетрин Невил,<sup>5</sup> до „Јеванђеља по Исусу Христу“ Жозеа Сарамата<sup>6</sup> и „Јеванђеља по сину“ Нормана Мајлера,<sup>7</sup> низ књижевника 20. века поставља питања о основним хришћанским предањима везаним за Исуса Христа, пре свега о безгрешном зачећу и његовој могућој/претпостављеној (љубавној у физичком смислу, брачној) вези са Маријом Магдаленом. Део тог покрета била је и – осамдесетих година у свету веома популарна – књига „Света крв, свети грал“,<sup>8</sup> као и филм Мартина Скорцезеа „Последње Христово искушење“,<sup>9</sup> снимљен на основу Казанцакисовог романа.<sup>10</sup>

Сва ова дела произвела су бурне реакције хришћанских цркава, заједница и великодостојника. Никос Казанцакис, у свету најпознатији грчки писац, екскомунициран је из Грчке православне цркве 1953. године, управо због „Последњег искушења“, које је папа 1954. године ставио на *Roman Catholic Index* – листу књига које католичка црква забрањује.<sup>11</sup> Скорцезеов филм, снимљен по том роману, био је нападан од стране различитих хришћанских заједница у Сједињеним Америчким Државама још у фази продукције, на париски биоскоп у коме је приказиван, припадници католичке фундаменталистичке групе бацили су молотовљев коктел, док је Грчкој био забрањен за приказивање.<sup>12</sup> Посебно је занимљив случај Бугарске, где је – на захтев Бугарске православне цркве – филм забрањен за приказивање на телевизији јануара 2002. године, дакле четрнаест година после свог првог јавног приказивања.<sup>13</sup> Жозе Сарамата, добитник Нобелове награде за књижевност

---

<sup>3</sup> Роберт Грејвс, *Краљ Исус*, Алнари, Београд 2003. [R. Graves, *King Jesus*, 1946].

<sup>4</sup> Никос Казанцакис, *Последње искушење*, Просвета, Београд 1996. [N. Kazantzakis, *O telefteos pirasmos*, 1955].

<sup>5</sup> Кетрин Невил, *Магични круг*, Solaris, Нови Сад 2002. [K. Neville, *The Magic Circle*, 1989]

<sup>6</sup> Жозе Сарамата, *Јеванђеље по Исусу Христу*, Лингва франка, Београд 1999. [José Saramago, *O Evangelho segundo Jesus Cristo*, 1991]

<sup>7</sup> Norman Mailer, *The Gospel According to the Son*, 1997.

<sup>8</sup> Majkl Bejdžent, Ričard Li, Henri Linkoln, *Sveta krv, sveti gral*, No Limit books, Beograd [M. Baigent, R. Leigh and H. Lincoln, *The Holy Blood and Holy Grail*, 1982].

<sup>9</sup> Martin Scorsese, *The Last Temptation of Christ*, 1988.

<sup>10</sup> Поред ових књига и филма, који се директно баве реконструкцијом Христовог земаљског живота, изузетно дугачка листа романа, филмова и научно-популарних књига, који се баве најразличитијим преиспитивањима хришћанске историје и традиције, јасно говори о све присутнијој актуелизацији основних постулата на којима се заснива хришћанска цивилизација.

<sup>11</sup> Lewis Owens, *Always Thirsty*, <http://www.spikemagazine.com/0399kaz.php>.

<sup>12</sup> [http://en.wikipedia.org/wiki/Nikos\\_Kazantzakis](http://en.wikipedia.org/wiki/Nikos_Kazantzakis).

<sup>13</sup> <http://www.imdb.com/>. Овај случај занимљив је и са становишта достигнуте „слободе“ и „толеранције“ у посткомунистичким друштвима, за која би се очекивало да се опиру забранама као наслеђу из периода у коме су све врсте другачијег мишљења/понашања биве

1998. године, замало је, на захтев потпредседника владе државе Португалије, скинут са листе предлога за ту награду управо због „Јеванђеља по Исусу Христу“.<sup>14</sup>

Ако усвојимо мишљење Мирче Елијадеа да је „pomodna kultura vrlo značajna, bez obzira na njenu objektivnu vrijednost; uspeh izvjesnih ideja ili ideologija govori nam o duhovnom i stvarnom stanju svih onih za koje te ideje ili ideologije tvore vrstu soteriologije“,<sup>15</sup> тешко је заобићи и медијску и реалну популарност коју су све ове књиге и филмови имали код најшире публике, а које несумњиво указују на потребу преиспитивања готово две хиљаде година неспорних веровања.<sup>16</sup>

Међутим, роман Дена Брауна – „Да Винчијев код“, објављен у Сједињеним Америчким Државама 2003. а код нас 2004. године,<sup>17</sup> премашео је све рекорде у популарности. Прича о планетарном мега-успеху овог трилера, који је за нешто мање од три године продат у преко 40 милиона примерака, заснива се заправо на успеху који је постигнут у оквиру европске и америчке, дакле – хришћанске цивилизације. Овај роман није донео ништа нарочито ново, нити нарочито провокативно, али је, за разлику од претходних дела која се баве истим или сличним темама, произвео готово невероватну појаму, пропраћену различитим реакцијама јавности. Критике објављене чак и у превасходно религиозно оријентисаним часописима, изузетно су повољне или бар стимулишуће за потенцијалне читаоце: „Ova je knjiga koja se brzo čita, zaplet je zanimljiv, vješto je napisana, ispunjena tajnim šiframa, anagramima, naprednom tehnologijom, paganskim seksualnim orgijama, iznenadnim prevratima, drevnim urotama, predkršćanskim kultovima plodnosti, vitezovima templarima, gnostičkim evanđeljima, iskvaranim policajcima, okrutnim ubojstvima, feminističom teorijom i divljim ponoćnim vožnjama Parizom.“<sup>18</sup>

Популарност овог романа произвела је, чак, нову грану туристичке индустрије: „stotine hodočasnika 'Da Vinčijevog koda' posećuju Luvr svake nedelje, prevashodno da bi zurili u mesto na parketu gde je otkriveno nago telo starijeg kustosa, kako je opisano u uvodnim stranicama knjige, a brojne turističke agencije uvele su unosne ture u i oko muzeja, tragom radnje romana.“<sup>19</sup> Међутим, нема података о томе да ли је „Да Винчијев код“ преведен и како се продаје у

---

забрањиване. Међутим, овај случај указује на преношење „надлежности“ за изрицање забрана са старих на нове центре моћи.

<sup>14</sup> <http://www.kirjasto.sci.fi/saramago.htm>

<sup>15</sup> М. Eliade, *loc. cit.*

<sup>16</sup> У овом случају нису навођена дела која се баве широм темом: потрагом за светим Гралом, аргуријанским митом, темпларима, Сионским приоратом итд, јер би само листа најпознатијих наслова превазишла обим овог рада.

<sup>17</sup> Den Braun, *Da Vinčijev kod*, Solaris, Novi Sad 2004. [D. Brown, *The Da Vinci Code*, 2003].

<sup>18</sup> National Catholic Reporter, према: Dan Brown: *Da Vinčijev kod*, <http://www.iskon.hr/kultura/>

<sup>19</sup> М. К, „*Da Vinčijev kod*“ се snima u Luvru, <http://www.blic.co.yu/arhiva/2005-02-02/strane/kultura.htm>.

исламским и/или будистичким крајевима света, какве су реакције на њега у Индији, Кини, Јапану или афричким државама. Наравно, то питање се – са становишта хришћанске цивилизације – и не поставља. Успех у Европи и Америци раван је планетарном успеху, јер за хришћанску цивилизацију, и данас, ништа што се налази ван њених оквира није од битног значаја, чак и ако му се постојање признаје. Тако и на ситницама, као што је прича о комерцијалном успеху унутар популарне културе, она показује да је аутоцентрична колико и било када раније током свог две хиљаде година дугог трајања, те да се, и данас, сматра самодовољном.

Општа америчко-европска појава за „Да Винчијевим кодом“ пренела се и на све балканске земље. У Хрватској је, и поред критика да је превод изразито лош, овај роман добио награду Киклоп и био најпродаванија књига претходне године.

Католичка црква у Хрватској, као и у осталим католичким земљама, у приличној мери се окомила на роман, уз савете типа: „Не читajte и не купујте 'Da Vinciјев код' ... све је то плод 'профинјене маркетиншке стратегије која почиња на сплету заблуда и мистификација којима се искривљава повјесна истина Еванђеља“,<sup>20</sup> и: „Књига покушава да дискредитује Цркву и њену историју кроз велике и апсурдне манипулације“.<sup>21</sup>

Пошто овакви позиви, очигледно, нису уродили плодом, следи преношење препорука католичке организације *Opus Dei* да филм, чија се премијера очекује маја 2006. године, буде забрањен за малолетнике, „kako bi ih se роћедјело негативног утјесјаја манипулирања повјесћу“,<sup>22</sup> а професор Врхбосанске католичке теологије у Сарајеву др Дарко Томашевић, у загребачком студентском дому „Стјепан Радић“, држи предавање на тему „'Да Винчијев код': Истине или лажи“, у коме каже: „Мјеђајући тако стварност и фантазију, Brown доводи у питање истине које налазимо у Библији, свјесно дискредитирајући Исуса Христа, Библију и темељне крћанске истине.“<sup>23</sup> Истовремено, Марк Карођо, портпарол организације *Opus Dei* изјављује: „У послједњој години, само у Сједињеним Државама, више од милијун особа посјетило је нашу веб страницу ([www.opusdei.org](http://www.opusdei.org)) и то примарно због интереса произашлог из књиге 'Da Vinciјев код',“<sup>24</sup> што знатно отупљује оштрицу напада на роман.

Ипак, публика у Хрватској позитивно одговара на „Да Винчијев код“, раздвајајући најчешће питање вере и догме од текста романа:

---

<sup>20</sup> Изјава ђеновског надбискупа, кардинала Бретонија, блиског пријатеља покојног папе Јована Павла II, пренета према: Slavko Antunović, *Kardinal Bertone: Ne читajte и не купујте 'Da Vinciјев код'*, *Križ живота*, <http://www.kriz-zivota.com/tekstovi.php?rubrika=4&id=664>, 16. 03. 2005.

<sup>21</sup> Srna, SC >Vesti >Kultura, <http://www2.serbiancafe.com/lat/vesti/4/23619/>, 17. 03. 2005.

<sup>22</sup> *Film 'Da Vinciјев код' само за пунољетне?*, *Hina*, *Veћernji list/Križ живота*, 20. 01. 2006.

<sup>23</sup> *Ѕелјка Зелић и Хрвоје Цирквенец, Da Vinciјев код: истине или лажи?*, *Križ живота*, 27. 01. 2006.

<sup>24</sup> <http://www.opusdei.org/art.php?w=65&p=11761>

ja san tu knjigu svatija ka roman i lipo se zabavija dok san je čitaja. I niti jednog trena mi ni palo na pamet da je to nešto drugo nego – roman. Ali, u tom romanu pisac upotrebljava simboliku iz djela Da Vincija i mnogih drugih koji stvarno postoje, puno stvari u knjizi on vješto ubacuje i iako se činu nemogućim, oni su već dugo dugo predmeti znanstvenih i povjesnih istraživanja! Pa nije Dan Brown izmislija kult Marije Magdalene! Niti je on izmislija razna gnoistička evanđelja, niti je izmislija templare, sionski priorij, tajne znakove u remek-djelima starih majstora, itd., itd.

A isto tako ne mogu virovati da jedan roman more nekom vjerniku rasklimati vjeru?!? Roman ne, ali nešto drugo da.

Sve je to prije postojalo, te tajne i zagonetke, i bez Browna. Ali zašto je digla toliku prašinu? Zašto je crkva pridodala toliku važnost tom običnom romanu? Zato jer u njemu nešto govori suprotno nego crkva? Ma kako da ne, pa znanost je do sada u sto stvari suprotno od crkve, pa? Zar to nekom nešto znači? Ne, Crkva ide sa svojim putem, znanost svojim. Zato me još više čudi reakcija crkve na ovaj ROMAN.

(корисничко име: ante)<sup>25</sup>

To vise govori o nama nego o njemu. Ako je nekomе vjera klimava, a jedan ROMAN koristi kao opravdanje, taj nikad ni ni bia vjernik. Pisanje takozvanog odgovora DEKODIRANI DA VINCIJEV KOD samo je dokaz da se Dan Brown shvaca doslovno.

(корисничко име: luna)<sup>26</sup>

Иако читаоци наглашавају да се овде ради „само“ о роману, он се напада, као и други популарни романи који преиспитују утемељена веровања, нарочито она повезана са католичком црквом,<sup>27</sup> из католичког – али и протестантског – дискурса, са уверењем да се: „Pre svega, nikada (...) ne može reći kako je nešto 'običan roman'. Kultura je važna jer uvek prenosi neku poruku. Uvek bi nas trebala zanimati kultura i njen uticaj na nas, nezavisno o tome da li je reč o umetničkim delima, filmu, muzici ili pisanju“.<sup>28</sup> Ове критике су део све оштријих напада, пре свега католичке цркве, на *new age* покрет, коме се приписују сва мишљења супротстављена хришћанској догми.

Руска православна црква такође је реаговала на популарност „Да Винчијевог кода“, са тврдњом да ова књига „isto kao i drugi pokušaji da se napiše istorija zemaljskog života Isusa Hrista, ima za cilj da opravda greh. Tako nametljivo ponovno pisanje upravo Jevanđelja i istorije zemaljskog života Gospoda Isusa Hrista vezano je upravo za to što lične i socijalne poroke i zablude ljudi pokušavaju da učine legitimnim, pripisujući ih Hristu i predstavljajući stvar tako kao

---

<sup>25</sup> [http://bibinje.bibinjka.com/modules/newbbex/viewtopic.php?post\\_id=84&topic\\_id=18&forum=11,25.01.2006](http://bibinje.bibinjka.com/modules/newbbex/viewtopic.php?post_id=84&topic_id=18&forum=11,25.01.2006).

<sup>26</sup> [http://bibinje.bibinjka.com/modules/newbbex/viewtopic.php?post\\_id=84&topic\\_id=18&forum=11,22.01.2006](http://bibinje.bibinjka.com/modules/newbbex/viewtopic.php?post_id=84&topic_id=18&forum=11,22.01.2006).

<sup>27</sup> Josip Blažević, *Dekodirani Da Vinčijev kod*, Veritas 9/2004, [http://www.ver.hr/ver2004/ver09\\_04/vodenjak.htm](http://www.ver.hr/ver2004/ver09_04/vodenjak.htm)

<sup>28</sup> Ejmi Velborn, *Dekodirani Da Vincijev kod. Činjenice koje se kriju u pozadini romana Da Vincijev kod*, Alfa, Beograd 2004. [A. Welborn, *De-coding Da Vinci*, 2003], 21 – 22.

da se On s njima slaže', smatra zamenik šefa Odeljenja za međunarodne veze Moskovske patrijaršije protojereј Vsevolд Caplin.<sup>29</sup>

У Србији и Црној Гори „Да Винчијев код“ заузима убедљиво прво место на листи најпродаванијих књига у 2005. години, формираној на основу месечних листа продаје у највећим књижарама у Београду, Новом Саду, Нишу, Подгорици, Сомбору, Котору, Херцег Новом, Суботици, Зрењанину, Новом Пазару, Крагујевцу и Шапцу.<sup>30</sup> Индикативно је да се, на истој листи, на другом месту нашао претходни роман Дена Брауна – „Анђели и демони“, на десетом – његова „Дигитална тврђава“, а на једанаестом – „Декодирани Да Винчијев код“ Ејми Велборн. То показује да се успех „Да Винчијевог кода“ пренео и на друга дела истог аутора, као и на књиге које се, из других углова, баве истом тематиком. Истовремено, „Да Винчијев код“ је током претходне године био најтраженија књига у београдској Градској библиотеци, а ситуација је слична и у другим градовима. Нова издања показују да интересовање за овај роман не опада: иако је прво издање<sup>31</sup> штампано у три хиљаде примерака (што вишеструко превазилази уобичајене тираже), крајем 2005. појавило се луксузно илустровано издање, почетком 2006. године и издање у меком повезу. Као последица ове популарности „Да Винчијевог кода“ у књижарама се током 2005. и почетком 2006. године појавио и читав низ књига са истом/сличном тематиком – од поновљеног издања „Свете крви, Светог Грала“, преко „Декодираног Да Винчијевог кода“ и „Кључа за Да Винчијев код“,<sup>32</sup> до „Христове изгубљене невесте“<sup>33</sup>, „Исусовог брата“<sup>34</sup> и низа сличних књига, које се у највама повезују са романом Дена Брауна, са очигледним циљем да се део комерцијалног успеха „Да Винчијевог кода“ пренесе и на та издања.

Коментар једног од учесника у широкој дискусији о „Да Винчијевом коду“ сведочи да су код нас, као и у другим деловима Европе, овај роман куповали и људи који обично не купују књиге:

Jedna moja prijateljica radi u knjizari 'Mamut' u Bgd-u. I kada je 'Da Vinci kod' izasao iz stampe, masa je pohrlila da to kupuje jer se knjiga tako dobro izreklamirala. No, kako je vecina kupaca do tada citala samo ona izdanja Narodne knjige (Kasandra, Ljovisna i koja kod) te, pribogu, nikada nije cula za slavnoga Lea, varijante trazenja knjige varirale su od; "Imate li neki kod?" do: 'Dajte mi Mikelandjelovu povelju'

<sup>29</sup> Srna, SC >Vesti >Kultura, <http://www2.serbiancafe.com/lat/vesti/4/23619/>, 17. 03. 2005.

<sup>30</sup> Knjigainfo, <http://knigainfo.com>, 11. 01. 2006.

<sup>31</sup> Прво издање романа је у тврдом повезу и бар три пута скупље од просечне књиге у – за прилике у Србији уобичајеном – меком повезу.

<sup>32</sup> Martin Lun, *Ključ za Da Vinčijev kod*, Babun, Beograd 2005. [M. Lunn, *Da Vinci Code Decoded*].

<sup>33</sup> Margaret Starberd, *Hristova izgubljena nevesta i sveti Gral*, Моć књиге, Beograd 2005. [M. Starbird, *The Woman With Alabaster*, 1993].

<sup>34</sup> Džefri Bic, *Isusov brat i zaboravljena hrišćanska učenja*, Моć књиге, Beograd 2005. [J. Bütz, *The Brother of Jesus*, 2005].

(!!!!). No, najsmesnije je bilo (pazi sad!!):'Imate li knjigu Devicanski bar kod?'

(Slavisa Rakovic)<sup>35</sup>

Српска православна црква, за разлику од осталих хришћанских цркава, остала је готово нема. Иако се на упит „Да Винчијев код“, са форума Библиотека Св. Наум – Духовни разговори,<sup>36</sup> који се бави православним темама, на претраживачу *Google* јављају два резултата, прегледом форума није било могуће пронаћи ни један од тих прилога. С обзиром на уводни коментар: „Док администратори и уредници овог форума настоје да обришу или замене било који доступни материјал што је брже могуће, немогуће је прегледати сваку поруку“,<sup>37</sup> може се претпоставити да су администратори и уредници проценили дискусију на тему „Да Винчијевог кода“ или као нерелевантну или као негодговарајућу, те су избрисане поруке које су се тичале те теме. Укупно гледано, домаће православно гледиште о „Да Винчијевог коду“ – за сада – износи само три, релативно маргинализована приказа.<sup>38</sup>

Недостатак официјелних реакција Српске православне цркве може бити повезан са неуспехом кампање уперене против серијала о Хари Потеру, другог светског мега-бестселера, популарног и у нашој средини, која није донела значајније резултате: они који читају ту врсту литературе нису одустали од омиљеног штива, а другима та кампања и није била упућена. С друге стране, како је кампања против Хари Потер-серијала била изузетно оштра, може се претпоставити и то да, по процени ауторитета унутар Српске православне цркве, „Да Винчијев код“ не завређује исту врсту интереса, односно – да није у тој мери негативно вреднован, па нема ни разлога за оштрији напад на њега. Узрок може бити и дистанца коју Српска православна црква поставља у односу на све остале хришћанске цркве, пре свега у односу на католичку, која се у роману појављује у релативно негативној конотацији. У једном од приказа се, чак, каже: „Иако се у њој (књизи = „Да Винчијевог коду“, прим. Љ. Г.) помињу скоро све религије и религијске организације од каменог доба до данашњих дана, па чак и различите фракције унутар појединих организација; НИ ЈЕДНОМ РЕЧЈУ СЕ НИГДЕ НЕ ПОМИЊЕ

---

<sup>35</sup> B92 > Kultura > Populizmi, <http://www.b92.net/kultura/comment.php?view=60&did=12376>, уторак, 04. октобар 2005. 18:03.

<sup>36</sup> <http://www.pravoslavac.net/razgovori/viewtopic.php?p=3697&sid=66568d78fe85391678761a8faed179ba>. Истраживање је обављено током јануара и фебруара 2006. године.

<sup>37</sup> <http://www.pravoslavac.net/razgovori/index.php>

<sup>38</sup> На неколико места поновљени, непотписани приказ, за који се каже да је преузет са [www.glas-juga.com](http://www.glas-juga.com), који се на тој адреси, међутим, не може наћи: *Ден Браун – Да Винчијев код*, <http://www.vidovdan.org/print190.html>; Немања Мрђеновић, „Да Винчијев Код“ књига коју је за суперглупаке написао суперинтелигентни писац, Збиља 121-123, октобар 2005, <http://www.vidovdan.org/article316.html>; Оливер Томић, *Леонардо декодирани*, Јустин, часопис удружења студената „Свети Јустин философ“ 2005/1, Београд, новембар 2005, 38-40.

ПРАВОСЛАВЉЕ“.<sup>39</sup> Овај коментар, заправо, показује извесну врсту увређености због занемаривања православља, али и потпуно заобилажење чињенице да је током првих хиљаду година хришћанство постојало као јединствена религија, у оквиру јединствене цркве, као и чињенице да би Исус Христ требало да буде кључна личност на чијем се делу заснива укупна хришћанска, па тако и православна догма.

Међутим, популаризација православља, која се у Србији одвија током последње две деценије, заправо се и не везује за изворно хришћанство нити за лик Исуса Христа. У оквиру ове популаризације, православље током последњих петнаестак година добија и завидну количину времена/простора у медијима, нарочито током православних празника. Тако, просечан нови верник (онај који се изјашњава као такав) стиче највећи део информација о сопственој религији управо из медија, где се основне премисе хришћанства најчешће нетачно промовишу.<sup>40</sup> Тако смо у време Божића, у информативним емисијама на више телевизијских канала<sup>41</sup> добили информацију да је Божић, односно рођење Христово, највећи хришћански празник, иако се укупно хришћанство заправо заснива на Христовој жртви у име искупљења целокупног човечанства и на његовом васкрснућу, те се највећим и најрадоснијим хришћанским празником сматра Ускрс. Паралелно са релативним запостављањем Христа и искривљавањем слике о његовом значењу, као извор свеукупних религиозних доживљаја и концепта „српске духовности“ промовише се свети Сава,<sup>42</sup> што – с једне стране – конотира идеју да хришћанска духовност може бити национална, а са друге – претвара популарну варијанту српског православља, светосавље, у својеврсно хришћанство без Христа.<sup>43</sup>

---

<sup>39</sup> Н. Мрђеновић, *н. д.*

<sup>40</sup> Посебно је питање кршења православних догми уласком камере у олтарски простор, у који се тако уводе непосвећени, чак и жене, што је у православљу строго забрањено. У исту категорију одступања од догме спадају и преноси делова службе који се одвијају у олтарском простору.

<sup>41</sup> Вести и Дневник на РТС 1, Info top и Nacionalni dnevnik на TV Pink, Телефакт на БК телевизији, 7. 01. 2006.

<sup>42</sup> Дobar пример оваквог приступа била је емисија: Свети Сава – корени духовности, РТС 2, 27. 01. 2006.

<sup>43</sup> У прилог овоме говори и податак да, током повратка православљу као светосављу, нема покушаја детаљније реконструкције реалног живота Растка Немањића, а да је једини покушај неконвенционалног погледа на његов живот, који је одступао од догме произвео крајем осамдесетих година 20. века, дакле на самом почетку реконструкције српске националне духовности у функцији српског националног идентитета, далеко већи интензитет медијских напада но што су савремени напади и западних и источних цркава на „Да Винчијев код“, и то не само од стране Цркве, него од стране јавности уопште. С друге стране, о односу према „традиционалним“ вредностима српског православља, али и укупне српске културне историје, говори чињеница да је опште-позната фреска, портрет светог Саве из Милешева, „обновљена“ тако да – по мишљењу експерата за заштиту споменика културе – „нимало не одговара првобитној, изворној слици“. М. Ђ, *Свети Сава без духовности*, Политика, петак 10. март 2006, 19.



Како утицај гностичких идеја, у којима се апострофира Христова веза са Маријом Магдаленом,<sup>44</sup> у нашој средини никада није постао значајан, као ни *new age* и његово преиспитивање хришћанства као владајуће религије<sup>45</sup> (читав концепт *new age*-а је, током последње деценије прошлог века, у приличној мери девалвиран јавним деловањем црних и белих магова, пророка и видовњака, стимулираним из центара политичке моћи<sup>46</sup>), Српска православна црква не сматра роман Дена Брауна опасним по православне вернике, јер се од њих не очекује поистовећивање са питањима и дилемама које подразумевају основне поставке заплета романа, а који су на Западу превасходни разлог његове популарности, односно оштрих напада из окриља црквене хијерархије.

Реакције домаће читалачке публике на „Да Винчијев код“, објављене у дискусионим групама и форумима,<sup>47</sup> показују релативну амбиваленцију. Највећи број реакција је изразито позитиван:

Upravo citam Code i to u originalu, sto mi ne predstavlja problem jer sam profesor engleskog jezika. Knjiga je odlicna, i stilski i sadržajno. Pruza potpuno originalni i inovativni pogled na istoriju evropske kulture, a sve u funkciji dinamicne radnje koja oslikava savremeni zivot Evrope tj. njenih kulturnih epicentara – Pariza, Rima i Londona.

(Nevena Spaonovic-Vitosevic)<sup>48</sup>

---

<sup>44</sup> Гностичка јеванђеља:

<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/religion/story/pagels.html>,

<http://www.webcom.com/gnosis/naghamm/nhl.html>.

<sup>45</sup> Мишел Лакроа, *NEW AGE ideologija novog doba*, CLIО, Београд 2001. [М. Lacroix, *L'idéologie du New Age*, Paris 1996], 17, 37-39.

<sup>46</sup> Огромна медијска промоција „видовњака“, „магова“ и „исцелитеља“ током деведесетих година 20. века, када су се читачи судбине – Касандра, видовита Зорка, Лав Гершман и низ других, паралелно са исцелитељима најразличитијих опредељења, континуирано појављивали на свим телевизијским каналима, а и у дневној и недељној штампи, не би била могућа без доследне подршке центара политичке моћи, нарочито стога што су у том периоду медији били строго контролисани. Уп: Марко Стојановић, *Алтернативна медицина – исцелитељи душе*, Гласник Етнографског института САНУ ЛП, Београд 2005, 390-392, 396.

<sup>47</sup> У раду се овај тип података користи управо зато што то нису одговори на питања задата у оквиру директног испитивања, а на основу претпоставке да они изражавају искрене ставове, изнете добровољно и без било које врсте спољног утицаја који би могао да измени/искриви мишљење/исказ. Иако се тако круг „испитаника“ сужава на оне који користе Интернет и рачунаре, дакле, на претежно градску популацију, то ограничење није пресудно код испитивања популарне културе, а са друге стране – укључује оне који заиста имају став/мишљење о предмету истраживања и спремни су да га јавно изнесу. С друге стране, практично сви са којима сам током последњих неколико месеци разговарала о „Да Винчијевом коду“, или су га прочитали или су планирали да га читају: током прошле године, то је било једно од кључних питања опште информисаности.

<sup>48</sup> B92 > Kultura > Populizmi, <http://www.b92.net/kultura/comment.php?view=60&did=12376>, четвртак, 27. октобар 2005, 14:40.

Pročitao sam je u jednom dahu, i ostao bez daha... Ko je nije pročitao, svakako bi mu/joj preporučio...

(Milan, корисничко име: loopia)<sup>49</sup>

Pročitala, iz objektivnih razloga trajalo više dana, ali ono 'u jednom dahu'. Oduševljena sam.

(корисничко име: Zonda)<sup>50</sup>

Међутим, већ се из првог коментара, упркос изразитим похвалама, види и скривено оправдавање: навођење квалификација, које није типично за форуме било које врсте, показује да је учесница у дискусији хтела свом ставу дати додатну тежину, како је саговорници не би отписали као „просто“ љубитеља популарне литературе. Ту је видљива извесна прикривена nelaгодност због похвала упућених књизи коју већина учесника у дискусији сматра комерцијалном, односно популарном у пејоративном смислу. То се уклапа у Фискову констатацију да је nelaгодност типично „популарно задовољство због тога што у себи садржи вредности владајућег и подређеног, дисциплинујућег и ослобађајућег; она се јавља када се оно што је идеолошки потиснуто сукоби са снагама које га потискују“.<sup>51</sup>

О постављању дистанце између „уметничке“ и „популарне“ литературе сведоче и други коментари:

Pa dobro, ljudi, sta vi ocekujete od knjige???? Postoje dve vrste knjizevnosti, jedna je klasika, druga je SVE OSTALO, sto ima ulogu da zabavi i razonodi. Jos ako upali neke lampice u glavi i natera na razmisljanje, onda je hit.

(Jovanka – profesor srpske i nemačke književnosti)<sup>52</sup>

U svakom slucaju, dobro je sto raja cita knjige za promenu...

(корисничко име:<sup>53</sup> maliDzon)<sup>54</sup>

Истовремено, критичари овог романа највише му замерају не на тезама на којима гради радњу, него управо на комерцијалности, као да га сам комерцијални успех, односно чињеница да је постао широко прихваћено штиво, декларише као мање вредног:

---

<sup>49</sup> Forum B92 > Kultura > Literatura, <http://www.b92.net/invboard/index.php?showtopic=16208>, 15. 12. 2004.

<sup>50</sup> Forum B92 > Kultura > Literatura, <http://www.b92.net/invboard/lofiversion/index.php/t22569.html>, 16. 12. 2004.

<sup>51</sup> Džon Fisk, *Popularna kultura*, CLIO, Beograd 2001, [J. Fiske, *Undersanding Popular Culture*, London 1991], 78.

<sup>52</sup> B92 > Kultura > Populizmi, <http://www.b92.net/kultura/comment.php?view=60&did=12376>, utorak, 11. oktobar 2005, 13:20.

<sup>53</sup> Енгл. *user name*, у пракси изједначено са енгл. *nickname*, означава слободно изабрани надимак којим се анонимни корисник идентификује у форуму.

<sup>54</sup> Forum B92 > Kultura > Literatura, <http://www.b92.net/invboard/lofiversion/index.php/t22569.html>, 3 Oct 2005, 11:02.

Nista posebno. Brzo se cita, interesantna je, ali osim loseg poznavanja umetnosti i nikakvog talenta za psihologiju, Brown nije pokazao bog zna sta u toj knjizi. Teorija mu inace nije losa a nije ni njegova.

(корисничко име: carpediem)<sup>55</sup>

Komercijalno sa propustima, kao sto neko gore rece, holivudhstina. Cini mi se da je vec bilo reci o ovoj knjizi. Sto se mene tice, ne zasluзује paznju i dalje komentare.

(корисничко име: frajla)<sup>56</sup>

... slazem (se) sa komentаром da ta knjiga nije vredna kritike. U svakom slucaju bilo mi je zabavno da procitam.

(Dejan Nikolic)<sup>57</sup>

Симптоматично је да је најнегативнија оцена<sup>58</sup> дата анонимно, без коришћења имена или ауторизованог надимка, што показује да аутор овога коментара није имао храбрости да се идентификује на било који начин, чак ни у дискусији на Интернету, где су идентитети до максимума релативизовани.<sup>59</sup> Може се претпоставити да ова потреба потпуног сакривања идентитета представља последицу жеље да се не дође у сукоб са преовлађујућим мишљењем, по коме је овај роман, упркос низу различитих примедби, занимљиво штиво.

У случају „Да Винчијевог кода“ јасно је да сукоб владајућег и подређеног, дисциплинујућег и ослобађајућег, идеолошки потиснутог и оног што га потискује, није истоветан у западним католичким и протестантским земљама и у савременој Србији. Док је у земљама западног хришћанства највећи сукоб у оспоравању догме о Христовом животу, учењу, смрти и васкрсењу, у Србији то оспоравање има много мањи емоционални набој. То је делимично последица комунизма – атеистичког погледа на свет – који је оставио траг и на оне који се данас изјашњавају као верници. Један од коментара изричито говори о томе:

videla sam da ima i neka knjiga Dekodirani Da Vinciјev kod...da to nije hriscanski odgovor? Inace (...) Dekodirani Da Vinciјev kod nisam ceo procitala, mada moram priznati da me je onih 30-40ak strana koliko je-sam, dobro zabavilo. Gospodja Velborn se bas usplahirila. Stice se uti-sak da je zaboravila da je Den Braun napisao roman, a ne PhD tezu.

---

<sup>55</sup> Forum B92 > Kultura > Literatura, <http://www.b92.net/invboard/lofiversion/index.php/t22569.html>, 17. 12. 2004.

<sup>56</sup> Forum B92 > Kultura > Literatura, <http://www.b92.net/invboard/index.php?showtopic=16208>, 16. 12. 2004.

<sup>57</sup> <http://www.b92.net/kultura/comment.php?view=60&did=12376>, среда 05. октобар 2005, 16:39.

<sup>58</sup> „Inace, knjiga je s\*\*\*\*. U svakom pogledu“. Аутор коментара – корисничко име: Anonimni, <http://www.b92.net/kultura/comment.php?view=60&did=12376>, среда 05. октобар 2005, 15:52.

<sup>59</sup> Иван Ђорђевић, *Идентитет у 'виртуелној заједници': случај форума „Знак Сагите“*, Гласник Етнографског института САНУ LIII, Београд 2005, 269-270.

Smeshna je!

(корисничко име: Ylang-Ylang)<sup>60</sup>

Са друге стране налази се светосавље као доминантна варијанта српског популарног православља, која не смешта Христа у центар веровања, због чега емоционални набој око контроверзне приче о његовој љубави и потомству има значајно мањи интензитет. Тако основни разлог популарности овог романа, доминантан у осталом делу хришћанске цивилизације, никако није најзначајнији и у Србији.<sup>61</sup>

Други, много мање очигледан, али за Србију значајнији разлог популарности „Да Винчијевог кода“ јесте сукоб који не постоји у западним, па ни у другим бившим комунистичким земљама – сукоб припадности Србији и/или Европи. Још од почетка деведесетих година 20. века, то су дубоко дистанциране припадности, што се ни током последњих пет година, наизглед, није много променило: у медијској слици, осим у кратком периоду током 2001-2002. године, Европа се и даље приказује тако као да Србију (силом, овога пута не војном него економском) намеће своје вредности, изазивајући стални, мада прикривени отпор политичке хијерархије.<sup>62</sup> Дискурс политичке моћи, тако, континуирано супротставља Србију и Европу, инсистирајући на усвајању једнозначне оданости, односно – подразумевајући међусобно искључивање истовременог осећања припадности Србији и Европи. Популарно задовољство које код читалаца изазива роман јесте управо отпор центрима политичке моћи, проистекао из осећања припадности европској култури и уметности – препознавања Леонардових слика, европских метропола и великих светских музеја као дела сопственог културног идентитета. У млађим генерацијама, које су живеле у Србији под санкцијама, то је стечено углавном процесом образовања, ма колико он био осиромашен, док су старији, захваљујући отворености бивше Југославије, и уживо могли да виде ове европске градове и њихове музеје. Овај роман тако потврђује читаоцима могућност кореспондирања српског и европског културног идентитета, за шта их центри политичке моћи већ две деценије убеђују да је немогуће.

---

<sup>60</sup> [http://klubvestica.8.forumer.com/a/da-vinijev-kod\\_post517.html](http://klubvestica.8.forumer.com/a/da-vinijev-kod_post517.html), 04. 06. 2005.

<sup>61</sup> О чињеници да се његов утицај потпуно другачије тумачи код Срба који живе у католичко-протестантском окружењу, у коме се однос према вери потпуно другачије схвата, јасно говори следећи коментар:

Predlazem svim pravoslavicima da se manu corava posla i citaju spise hrišćanskih svetitelja, ako se već interesuju za takve stvari. Opasno je krstenom celjadetu citati literaturu poput predlozene knjige bez dobrog znanja o sopstvenoj veri.

Аутор коментара – корисничко име: nije bitno (sa ameritech.net-a), 25. јули 2005, 20.15, <http://www2.serbiancafe.com/cir/diskusije/mesg/105/006308069.html?11>.

<sup>62</sup> То се нарочито види из коментара о сарадњи са Хашким трибуналом, за коју се континуирано говори да јесте наша обавеза, али је треба спроводити у складу са нашим а не европским виђењем начина сарадње, из покушаја „заштите“ хашких оптуженика који се налазе у притвору, из тешког усвајања европских стандарда у великом сегменту уређења друштва и економије – од слободног тржишта до реформе образовања.

Трећи разлог, потпуно супротан претходном, јесте препознавање описа ружноће западне цркве као доминанте романа. За део читалаца који, из изразито православног дискурса, налази задовољство у дисквалификацији западне цркве, овај роман никако није напад на укупно хришћанство, нарочито не на српско православље. Чак се и у приказима писаним из православног дискурса изричито наглашава да, упркос томе што „књига има за циљ да, кроз питку форму крими-романа, до краја утврди веровање у неистинитост основних хришћанских догми код широке (махом млађе) популације“<sup>63</sup> – како се она односи на борбу „просветитеља, слободних мислилаца и масона превасходно против католичке цркве“<sup>64</sup> – „та борба се православца уопште не би морала дотаћи да књига није преведена на српски и да није доживела такву популарност“.<sup>65</sup> Дакле, из овог дискурса се роман схвата превасходно као напад на католичку цркву, те се у овом случају популарно задовољство проналази у опозицији према Западу (и католичкој цркви = симболу Запада), као извору моћи који надилази Србију и преклапа се са изолационистичко-аутоцентристичким дискурсом.

Видимо, дакле, у случају „Да Винчијевог кода“, да исти текст нуди читаоцима потпору за отпор ауторитету/моћи унутар њиховог сопственог дискурса, чак и ако су ти дискурси потпуно супротстављени. Како Фиск каже: „Da bi jedan tekst postao popularan, on mora da 'iskaze' ono što njegovi čitaoci žele da kažu, i mora tim čitaocima da dozvoli da učestvuju u izboru iskaza (pošto tekst mora da ponudi višestruke iskaze) tako što će konstruisati i otkrivati relevantne spone sa sopstvenom društvenom situacijom“.<sup>66</sup> Велика популарност „Да Винчијевог кода“ говори нам о томе да су читаоци у Србији, као и други широм хришћанске цивилизације, у њему препознали питања која их се тичу, за која сматрају да су повезана са њиховим реалним животима. То је не само питање основних догми на којима је заснована укупна хришћанска цивилизација, него, можда чак и више, реалност живота у транзиционој Србији. Тако је „Да Винчијев код“, аутора Дена Брауна, у Србији постао прави пробни камен идентификације, показујући да слике изолационизма и окренутости прошлости – иако највидљивије – ипак нису једине, па чак можда ни доминантне слике наше актуелне стварности. Истовремено, он показује и то да се један исти текст може читати на потпуно различите начине и тако бити основ дијаметрално супротних идентификација.

---

<sup>63</sup> О. Томић, *op. cit.*, 40.

<sup>64</sup> *Loc. cit.*

<sup>65</sup> *Loc. cit.*

<sup>66</sup> Dž. Fisk, *op. cit.*, 167.

**Ljiljana Gavrilović**

## **”Da Vinci Code“ – a Trial Step-Stone of Belonging to ...**

*Key words:* Da Vinci code, Dan Brown, Christianity,  
popular culture

The second half of the 20<sup>th</sup> century, especially the last thirty or so years, witnessed an increase in interest related to subjects dealing with the roots of Christianity, which came about as a consequence of the general identity crisis of the contemporary world. Dan Brown’s novel “Da Vinci Code”, published in the USA in 2003, and in 2004 in Serbia, has achieved worldly success in sales has become very popular literature among other works that deal with central characters or norms based on Christian thought. In Serbia and Monte negro, as well as in other Christian countries, “Da Vinci Code” is the best seller for 2005. This great popularity of the novel tells us that the readership worldwide Christina civilization, including in Serbia, has recognized certain questions relevant to their own respectable lives and identities. Among the Serbian readership, it is not so much the question of the basic norms of the general Christian civilization, but in effect, much more – the reality of living in transition. Dan Brown’s “Da Vinci Code” has thus became, a true trial-step-stone of identification, pointing out that the images of our everyday reality are not after all only those of the past and isolation, perhaps them being not even the dominant any more. At the same time, the novel shows how a text could be interpreted in many various ways, becoming so a foundation for opposed identifications.